

3. Брокгауз Ф. А. Історія Німеччини у світлинах / Ф. А. Брокгауз ; пер. з нім. І. Андрущенко, Л. Сандига, О. Кислюк. – К. : Юніверс, 2010. – 568 с.
4. Ватлін А. Германия в XX веке / А. Ватлін. – М. : Рос. политическая энциклопедия, 2002. – 336 с.
5. Іваницька О. Новітня історія країн Європи та Америки (1945-2013): навч. посіб. / О. Іваницька. – К. : Вид-чий Дім "Слово", 2014. – 1056 с.
6. Касперович П. М. Історія сучасної Німеччини (XX століття) / П. М. Касперович. – Донецьк, 1998. – 126 с.
7. Новітня історія країн Західної Європи та Північної Америки (1945 р. – початок XXI ст.): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. М. М. Швагуляка. – Львів ; К. : Тріада плюс, Алерта, 2011. – 700 с.
8. Норман Дейвіс. Європа: Історія / Дейвіс Норман ; пер. з англ. П. Тарашук, О. Коваленко. – К. : Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2001. – 1463 с.
9. Новейшая история стран Европы и Америки: XX век : учеб. для студ. высш. учеб. заведений : в 3 ч. / под. ред. А. М. Родригеса и М. В. Пономарева. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – Ч. 2 : 1945–2000. – 336 с.
10. Патрушев А. И. Германская история / А. И. Патрушев. – М. : Весь Мир, 2003. – 256 с.
11. Патрушев А. И. Германия в XX веке / А. И. Патрушева. – М. : РОССПЭН, 2002. – 334 с.
12. Патрушев А. И. Германские канцлеры от Бисмарка до Меркель / А. И. Патрушев. – М. : Изд-во Московского ун-та, 2009. – 432 с.
13. Політична історія XX століття: навч. посібник / В. Ф. Салабай. – К. : КНЕУ, 2001. – 376 с.
14. Уильямс Ч. Аденауэр. Отец новой Германии / Ч. Уильямс. – М. : Наука, 2002. – 134 с.
15. Шульце Г. Історія Німеччини / Г. Шульце; пер. з нім. О. Насико. – К. : Наука, 2010. – 280 с.

В статье проанализированы внешнюю политику Западной Германии времен канцлерства Конрада Аденауэра в контексте международных отношений начального периода "холодной войны". Рассмотрены формирование и проведение в жизнь безальтернативного прозападного внешнеполитического курса К. Аденауэра, а также ход его бескомпромиссной борьбы в этом направлении с оппозицией.

Ключевые слова: Конрад Аденауэр, ФРГ, Оккупационный устав, "холодная война", ЕОУС, ХДС, ХСС, СДПГ, канцлер, Совет Европы, план Шумана.

The article analyzes the foreign policy of West Germany's Konrad Adenauer chancellor ship times in the context of international relations initial period of "cold war". Forming and implementing the pro-Western foreign policy uncontroverted K. Adenauer, and the course of his uncompromising struggle in this direction with the opposition.

Keywords: Konrad Adenauer, West Germany, occupational status, "cold war", ECSC, CDU, CSU, SPD chancellor, the Council of Europe, Schuman plan.

УДК 94 (4)
ББК 63. 3(4)

Лілія Щербін, Христина Федунь

КОНСТИТУЦІЙНА МОНАРХІЯ У БЕЛЬГІЇ: ТРАДИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ (ДРУГА ПОЛОВИНА XX – ПОЧ. XXI ст.)

Стаття присвячена особливостям конституційної монархії Бельгії у XX – XXI ст. Висвітлено обов'язки Короля бельгійців, який відіграє не тільки символічну роль, але й політичну. Особисті якості та професійні компетентності королів Бодуена I, Альберта II, Філіпа I сприяли зростанню престижу, демократизації та модернізації монархії.

Ключові слова: Королівство Бельгія, Король бельгійців, конституційна монархія.

Європа займає друге місце у світі за кількістю монархічних держав. Важливі події життя вінченосних родин сприяють розгортанню дискусій у суспільстві про доцільність монархічної форми як такої. Прихильники монархічного ладу вказують на потребу збереження традицій, тяглість історії, противники – на історичний атавізм, втрату реального впливу монархів, великі фінансові витрати на їх утримання.

Проте у нових геополітичних умовах довіра до монархій серед населення поступово зростає. Монарх є не просто символом нації, учасником протокольних засідань парламенту. Він повинен підняти престиж монархії на новий рівень, сприяти єдності

країни. Під час криз люди сприймають королів і королев як символ стабільності у політичних перепитях.

Серед європейських монархій особливе місце займає Бельгія, яку називають “серцем Європи”, “символом єдності та багатоманітності Європи” [3].

Вивченню специфіки Королівства Бельгії присвячено дослідження правознавців, істориків та журналістські розвідки [2; 4; 6–13]. Проте обмаль узагальнюючих історичних досліджень присвячених еволюції європейських монархій в другій половині ХХ – на початку ХХІ століття, зокрема Бельгії.

Мета статті – вивчити еволюцію та особливості Королівства Бельгії в другій половині ХХ – на початку ХХІ століття.

Королівство Бельгія – наймолодша європейська монархія. У 1815 році Бельгія за рішенням Віденського конгресу увійшла до складу королівства Об'єднані Нідерланди. Однак населення було незадоволене такими подіями. У 1830 році відбулася Бельгійська революція, в результаті якої Бельгія вийшла зі складу Нідерландів і здобула незалежність. 22 листопада 1830 р. Національний конгрес проголосував за конституційну монархію. У лютому 1831 р. була прийнята конституція, а 4 червня королем Бельгії був обраний Леопольд Саксен-Кобургський – син герцога Франца Саксен-Кобург-Заальфельдського. 21 липня Леопольд I урочисто в'їхав до Брюсселя на білому коні. 15 листопада 1831 р. він присягнув парламенту Бельгії на вірність конституції країни. З 1866 р. в Бельгії відзначають 15 листопада як День королівської династії – Свято Короля, День Короля. Урочистості проводяться на честь святого Альберта – покровителя королівської сім'ї.

Король Бельгії має офіційний титул Король бельгійців, який відображає концепцію “народної монархії”. Засновник Саксен-Кобург-Готської династії король Леопольд сформулював місію монархії: “Радити. Заохочувати. Попереджати”.

Монарх Бельгії визначається за принципом прямого престолонаслідування (ст. 85). У разі відсутності прямого спадкоємця монарх може за згодою обох палат парламенту призначити свого наступника. Вік повноліття для монархів – 18 років. Якщо після смерті монарха його спадкоємець не досяг повноліття, обидві палати бельгійського парламенту об'єднуються в єдину асамблею для встановлення регентства та опіки: “З моменту смерті Короля і до складання присяги його спадкоємцем на трону чи Регентом, конституційні повноваження Короля здійснюються від імені бельгійського народу відповідальними міністрами, об'єднаними в раду” [1]. Для Бельгії був характерний салічний спосіб престолонаслідування, за яким жінки не мали права успадкувати владу. З 1991 року правом престолонаслідування володіють і жінки з королівської сім'ї.

Бельгійські королі складають присягу, текст якої регламентований статтею 91 конституції: “Я клянуся дотримуватися конституції і законів бельгійського народу, підтримувати національну незалежність і територіальну цілісність” [1]. Особливістю бельгійської монархії є відсутність корони та коронації.

Монарх Бельгії має обов'язки в процесі утворення уряду. Процедура починається з номінації монархом “інформатора”. Після загальних виборів інформатор офіційно повідомляє монарху про головні політичні сили, котрі формуватимуть уряд. Після цієї фази, монарх може призначити іншого інформатора або призначити відповідального за формування уряду, і хто в разі успіху місії посідає посаду прем'єр-міністра.

Монарх призначає і звільняє міністрів, він відповідальний за виконання законів, прийнятих федеральним парламентом, може представляти законопроекти федеральному парламенту і управляє міжнародними відносинами. Король Бельгії підписує і оголошує всі закони, прийняті парламентом. Відповідно до статті 106 Конституції, монарх не може діяти без підпису-контрасігнації відповідального міністра, хто приймає на себе політичну відповідальність за дію [1].

Монарх щотижня приймає прем'єр-міністра в Брюссельському Палаці, а також регулярно запрошує інших членів уряду до палацу для того, щоб обговорювати політичні питання. Протягом цих зустрічей монарх має право бути інформованим щодо пропозицій урядової політики, має право радити і попередити уряд. Монарх також зустрічається з лідерами всіх головних політичних партій, також як і з рядовими парламентаріями. Всі ці зустрічі організовує особистий Політичний Кабінет (щоб не бути змішаним з Кабінетом міністрів) монарха, який є частиною Королівського Дому. Право на скликання позачергових сесій належить виключно королю: "Палати збираються щорічно, у другий вівторок жовтня, якщо тільки Король не скликатиме їх раніше" [1].

Король бельгійців є Головнокомандувачем бельгійських збройних сил і призначає вищих офіцерів. Імена запропонованих кандидатів направляються монархові Міністерством оборони. Військові обов'язки монархів здійснюються з допомогою Військової ради, яку очолює Загальний офіцер. Король Леопольд III був останнім бельгійським королем, який брав під особисте командування діючу армію під час Другої світової війни.

Король виступає з промовами. Бельгійські ЗМІ регулярно інформують про заходи за участю короля та транслюють його промови. Король ніколи не дає інтерв'ю [11]. Король представляє країну на публічних заходах і міжнародних зустрічах.

Король та члени Королівської родини також підтримують тісний зв'язок з громадянами Бельгії, сприяючи приватним та громадським ініціативам, які допомагають забезпечити покращення соціальних умов. Король та члени королівської сім'ї представляють Бельгію на найвищому рівні (державні візити, торгові місії, участь у міжнародних зустрічах) [8].

Бельгійський історик Жан Стенгерс стверджує, що "деякі іноземці вірять, що монархія є невід'ємною частиною національної єдності. Це дуже наївне бачення. Він є фігурою на шахівниці, причому ця фігура має значення" [8].

Короля бельгійців Леопольда II (1865–1909 рр.) називали "король-реформатор": запровадив усезагальне виборче право для чоловіків – 1893 р., закріпив права працівників на створення профспілок, ініціював закони проти дитячої праці; "король-будівельник": спорудив палаци, парки, музеї, громадські об'єкти; "король-ділок" (ліві уточнювали – "король-геноцид", комерційно-військовим способом Леопольд II оголосив своєю приватною власністю територію в басейні ріки Конго й почав експлуатувати величезні природні багатства цих земель, маючи фантастичний особистий зиск; при цьому, за деякими підрахунками, загинуло до восьми мільйонів конголезців, про що писали Артур Конан Дойль і Джозеф Конрад; у 1908 р. "Вільна Держава Конго", персональне володіння Леопольда II, була ліквідована, і ці землі офіційно стали колонією Бельгійської держави) [10].

Важким випробуванням для Королівства Бельгії стали світовій війни ХХ ст. Король Альберт I (1909–1934 рр.) очолив опір німецьким окупантам під час Першої світової війни. Король Леопольд III (1934–1951 рр.) капітулював перед нацистськими загарбниками 1940 р., відмовився очолити уряд у вигнанні під час окупації країни німцями. Його виправдали і в 1950 р. провели референдум щодо його майбутнього: 57% виборців проголосували за повернення [12, с. 159].

Король прибув у Брюссель і відновив правління, однак суспільство розкололось між соціалістами і валлонами, які виступали проти короля, та християнськими демократами і фламандцями, які його підтримували. Почались сутички на політичному й національному підґрунті, страйки; країна опинилась під загрозою громадянської війни. За цих умов 16 липня 1951 року Леопольд III зрікся престолу на користь сина Бодуена I, який до того часу став повнолітнім. Вступивши на престол в момент, коли довіра до монарха в країні сильно похитнулася, Бодуен I зумів повернути авторитет престолу. Його величність брав участь в організації рятувальних робіт, наданні допомоги постраждалим від катастроф і стихійних лих. Бодуен I активно підтримав ре-

форму, що привела до федералізації Бельгії і утворення фламандської і валлонської автономій.

У період правління Бодуена I був навіть випадок – квітень 1990 року, – коли король, щоб не ускладнювати політичну ситуацію в країні, на деякий час відкріся від престолу. Це сталося в момент, коли парламент обговорював питання про скасування заборони на аборти, накладеного владою багато років тому під впливом католицької церкви.

Упродовж 39 годин Бельгія була без короля, який прийняв рішення не стояти на шляху легалізації абортів, але і не бути до неї причетним. Бодуен I направив прем'єр-міністру листа, в якому закликав парламент і уряд знайти юридичне рішення, яке примирило б право короля не робити вчинків, що суперечать його совісті, і необхідність нормального функціонування парламентської демократії. Парламент скористався 82 статтею конституції для вирішення проблеми. Такий “компроміс по-бельгійськи” врятував монархію від конфлікту з Ватиканом і зі своєю громадськістю [9].

Діяльність в Бельгії його дружини королеви Фабіоли в основному зосереджувалась на соціальній сфері. Королева Фабіола присвячувала багато часу, сил і енергії надання допомоги хворим і потребуючим. Вона створила в лакейському палаці секретаріат, де щодня вивчалися безліч справ громадян, що гостро потребують соціальної допомоги. Великий інтерес проявляла королева до проблем дитинства і материнства, дітей-інвалідів. Королева часто відвідувала дитячі медичні та навчальні заклади. Один з таких закладів носить її ім'я. Королева написала книгу для дітей “12 чудових казок королеви Фабіоли”. Всі гонорари від видання і перевидання цієї книги надходять на благодійні цілі для дітей [7].

Разом з іспанським королем Хуаном Карлосом I Бодуен був одним з політично найактивніших конституційних монархів другої половини ХХ століття.

Після смерті бездітного Бодуена I престол успадкував його молодший брат Альберт [13, с. 36]. Король Бельгії Альберт II виступив гарантом стабільності в країні, яка внаслідок політичної кризи 2010 р. півтора роки жила без уряду. Саме повага до короля, на думку оглядачів, тоді й вберегла державу від розпаду на дві частини. Альберт II до королівського отримав ще й народний титул – Бельгієць року. За нього проголосували 75% співвітчизників, тоді як голова Ради ЄС Херман ван Ромпей набрав лише 2%.

21 липня 2013 р. король Бельгії Альберт II офіційно відкріся від престолу на користь свого старшого сина Філіпа. 79-річний монарх попросив підданих надати всіляку підтримку своєму 53-річному спадкоємцю. Альберт II виступив по телебаченню з хвилюючим зверненням до нації. Воно стало фактично політичним заповітом короля: “Давайте продовжимо міцно вірити в Європу. У нашому світі європейське будівництво творення більш ніж необхідно. У багатьох сферах ми можемо досягти наших цілей тільки на загальноєвропейському рівні” [5].

Про майбутню передачу трону і корони Філіпу Альберт II вперше офіційно заявив 3 липня. Церемонію вирішили приурочити до Національного дня Бельгії, яке святкується 21 липня. Урочисті заходи розпочалися з меси *Te Deum*, яка за традицією пройшла в Соборі Святих Михайла і Гудули в Брюсселі. Була присутня вся королівська сім'я, члени уряду і депутати парламенту.

Король Філіп I став першим бельгійським принцом, який відвідував звичайну школу замість отримання традиційної домашньої освіти. Після закінчення школи продовжив освіту в Королівській військовій академії, яку закінчив 1981 року. Після нетривалої кар'єри в збройних силах повернувся до навчання, спочатку в Трінті-коледжі Оксфордського університету (Великобританія), а потім у Стенфордському університеті (США). 1988 року отримав ступінь магістра політології Стенфордського університету. Цікавиться технікою і особливо авіабудуванням.

Філіп I здійснив 30 одиночних вильотів, він вмів керувати гелікоптером. Монарх відомий також тим, що до вступу на престол був завзятим байкером. Починаючи з 1992 року має власний будинок і отримує щорічну дотацію. Після смерті короля Бодуена I і сходження на престол Альберта II Філіп отримав офіційний титул герцога Брабантського. 4 грудня 1999 року майбутній король Філіп одружився з Матильдою д'Удекем д'Акоз, яка в день одруження отримала титул Принцеси Бельгійської [5].

Бюджет бельгійського двору передбачає виплати королю Філіпу I у розмірі 11,5 мільйона євро, однак невідомо, яку точно суму він отримує щорічно як свою платню. Водночас його батько, який зрікся престолу у 2013 році, продовжує отримувати виплати у розмірі 931 тисяч євро. У зазначену суму не входить забезпечення безпеки і поїздки бельгійського короля. Крім цього, витрати королівського двору в цій країні не обкладаються митом [13, с. 34].

Король Філіп I є почесним головою Бельгійської служби міжнародної торгівлі. У 1998 році він заснував фонд принца Філіпа, який має на меті зближення різних мовних громад Бельгії [7].

Проте і бельгійська королівська родина не змогла уникнути інформаційних скандалів. У Бельгії в 2012 році опубліковано книгу "Королівське питання", що розповідає про життя монаршої сім'ї, автором став співробітник бельгійської держтелерадіокомпанії RTBF Фредерік Деборсю. Королівський палац назвав її "помилковою і образливою". У книзі журналіст стверджував, що король бельгійців Альберт II нібито хворий на рак шкіри через "занадто тривалого перебування на сонці протягом всього зрілого віку", а також те, що його дружина, королева Паола, була йому невірна. Крім іншого, Деборсю звинувачує монарха в поганому батьківстві. Книга розповідає також про сімейне життя наслідного принца Філіпа і принцеси Матильди, які, як стверджує автор книги, вступили в шлюб не з любові. Спадкоємцю престолу нібито довелося для цього відмовитися від загадкової дружби з якимось графом, а Матильду змусили піти під престол фінансові труднощі її сім'ї.

У XXI ст. королівська родина стала відкритою і доступною. "З боку королівської родини чи то короля, чи то королеви існує справжній інтерес бути доступним і відкритим наскільки це можливо перед людьми. Вони надають монархії сучасного змісту і це робить їх популярними. У них є веб-сайт. Зокрема у короля є своя сторінка у Facebook і Twitter. Королівська родина використовує всі інструменти сучасних комунікацій, щоб ближче до народу. Король Філіп знає три мови, і можна побачити, що його виступи виставляються трьома мовами. І це показує повагу до багатомовного складу нашої країни, цьому приділяється спеціальна увага" [8]. Це демонструє поєднання модернізації з традиціями.

Отже, суспільно-політична роль монарха у Бельгії залежить від належних йому обов'язків, прав і прерогатив, передбачених Конституцією. Король бельгійців не втручається в ідеологічні, релігійні, політичні дискусії. Він є символом єдності та незмінності нації і модератором політичного життя. Популярність, престиж та повага громадян до короля залежить від його діяльності.

1. Конституция Бельгии от 17 февраля 1997 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.urzona.com/index.php?option=com_content&view=article&id=454:--17--1997-&catid=65:2010-07-22-19-48-30&Itemid=77.
2. Амантур. Р. Что могут короли: Монархия в Европе XXI века [Електронний ресурс] / Р. Амантур – Режим доступу : <http://pkk.kg/5890-что-могут-короли-monarhiya-v-evrope-xxi-veka.html>.
3. Галушко К. Серце Європи / К. Галушко, Я. Попенко // Український тиждень. – 2010. – № 46.
4. Ковачов Д. А. Конституційне право держав Європи [Електронний ресурс] / Д. Ковачов. – Режим доступу : <http://referatbox.net/page,7,288092-Vidy-monarhiy-v-sovremennom-mire-5.html>.
5. Козлов И. Новым королем Бельгии стал принц Филипп [Електронний ресурс] / И. Козлов. – Режим доступу : <http://fakty.ua/167813-novym-korolem-belgii-stal-princ-filipp>.

6. Королевские семьи нашего времени [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://royalfamily.blogspot.com/p/blog-page.html>.
7. Попов Н. В. Монархии Европы. Судьбы династий [Електронний ресурс] / Н. В. Попов. – Режим доступу : <http://bibliotekar.ru/dinastii/index.htm>.
8. Сірук М. Як “зв’язати” часи-6. Монархія в ХХІ столітті – на прикладі Королівства Бельгія / М. Сірук // День. – 2017. – 7 липня.
9. Сухонос В.В. Монархія як державна форма: історико-теоретичний та конституційно-правовий аспекти [Електронний ресурс] / В. Сухонос. – Режим доступу : <http://www.twirpx.com/file/1421202>.
10. Сюдюков І. Радити. Заохочувати. Попереджати. Короткі нотатки до історії бельгійської монархії / Сюдюков І. // День. – 2017. – 7 липня.
11. Точинський М. Король ніколи не дає інтерв’ю / М. Точинський // День. – 2017. – 7 липня.
12. Черінько І. П. Парламентарні монархії Західної Європи як різновид політичного режиму : досвід для України / І. П. Черінько // Політика. – 2009. – № 5. – С. 146–156.
13. Шад М. Королевский дом Бельгии / М. Шад. – М. : Мой мир, 2004. – 96 с.

Статья посвящена особенностям конституционной монархии Бельгии в XX–XXI вв. Освящены обязанности Короля бельгийцев, который играет не только символическую роль, но и политическую. Личные качества и профессиональные компетентности королей Бодуэна I, Альберта II, Филиппа I и способствовали росту престижа, демократизации и модернизации монархии.

Ключевые слова: Королевство Бельгия, Король бельгийцев, конституционная монархия.

The article is dedicated to the particularities of the constitutional monarchy of Belgium. It explains the duties of the King of the Belgians, which plays not only a symbolic role, but also a political one. Personal qualities and professional competence of the kings of Bodun I, Albert II, Philippe I contributed to the increase of prestige, democratization and modernization of the monarchy.

Keywords: Kingdom of Belgium, King of the Belgians, constitutional monarchy.

УДК 314: 327.7 (438) + 437.1/2 “ХХ”
ББК 66.4 (0)

Петро Гаврилишин

ДЕМОГРАФІЧНИЙ РОЗВИТОК ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХІ ст. ТА ЙОГО ВПЛИВ НА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Висвітлено демографічний прогноз зростання населення країн Центрально-Східної Європи та світу загалом до 2050 р. Зроблена спроба спрогнозувати вплив цих змін на майбутній перебіг міжнародних відносин у даному регіоні.

Ключові слова: демографія, міжнародні відносини, Центрально-Східна Європа, міграція.

Демографія оперує такими категоріями, як кількість населення, статеві-вікова структура, трудовий потенціал, якість населення, міграції, національний і релігійний склад, розміщення населення тощо. Саме перша категорія з переліченого найбільше впливає на вагу країни. Кількість населення є змінною, а тому, відповідно, може бути і змінною вага країни у міжнародних відносинах.

У даній статті ставимо собі за мету розглянути як імовірна зміна чисельності населення основних гравців Центрально-Східної Європи станом на 2050 р. зможе вплинути на розстановку сил в частині світу, до якої найбільш ангажована Україна. Мова йтиме про прогностичну функцію політології, що спиратиметься на передбачення статистики ООН та інші авторитетні джерела.

На сьогоднішній момент слід констатувати, що світовий центр тяжіння у ХХІ ст. зміщується до Азійсько-Тихоокеанського регіону. Саме тому Україна, яка знаходиться на периферії євроінтеграційних процесів, як це було протягом перших двадцяти років незалежності, може перетворитися на поєднувальну ланку між потужними полюсами глобального впливу.

Одним із таких полюсів впливу все більше стає Центрально-Східна Європа. Як геополітичний регіон Центрально-Східна Європа почала виокремлюватися лише в часи Першої